

Pamięć i wybory – postawy wobec Holokaustu w okupowanej Polsce z perspektywy lokalnej. Projekt młodzieżowy

Anna Skiendziel

Wstęp

Dzięki realizacji projektu młodzieżowego według tego scenariusza uczniowie oraz uczennice:

- zbudują postawy demokratyczne: szacunek dla innych, odpowiedzialność za własne wybory oraz świadomość ich konsekwencji,
- wzmocnią zaangażowanie obywatelskie i troskę o wspólnotę lokalną poprzez badanie historii swojego regionu oraz różnych postaw i wyborów mieszkańców w kontekście Holokaustu,
- przekonają się, że nawet w najtrudniejszych momentach historii ludzie dokonywali wyborów – niektóre z nich mogą być moralną lekcją i inspiracją.

Scenariusz jest odpowiedni dla uczniów i uczennic szkół ponadpodstawowych.

Zadanie projektowe, które zrealizuje młodzież według tego scenariusza, polega na stworzeniu tablicy wystawowej. Zaprezentuje ona wybrane historie z regionu (wsi, miasteczka, miasta, gminy, powiatu itp.) w czasie okupacji niemieckiej – ze szczególnym uwzględnieniem ludzkich zachowań wobec ofiar Holocaustu, ich motywacji i znaczenia z dzisiejszej perspektywy.

Więcej informacji o projekcie uczniowskim jako metodzie edukacyjnej jest dostępnych **pod tym linkiem.**

1. Lekcja wprowadzająca

Pokaż młodzieży plansze z wystawy „Byli sąsiadami. Ludzkie wybory i zachowania w obliczu Zagłady” nr:

- 1 – plansza wprowadzająca
- 2 – „Reakcja na rządy nazistów: wsparcie, uległość, strach”
- 4 – „Reakcja na przemoc”
- 8 – zdjęcie przedstawione na planszy
- 13 – „Lokalne reakcje na prześladowania”
- 14 – „Wybór: zaryzykować i pomagać?”
- 15 – „Dwa typy sąsiadów”
- 17 – „Współpraca przy deportacjach z Europy Zachodniej”
- 21 – zdjęcie z cytatem

Wytłumacz cele wystawy „Byli sąsiadami”.

- Analiza postaw wobec Holokaustu oraz wynikających z nich wyborów i zachowań. Refleksja nad tym, dlaczego niektórzy pomagali Żydom, inni nie udzielali pomocy lub przyczyniali się do ich prześladowań. Zwrócenie uwagi na decyzje (wybory) podejmowane przez zwykłych ludzi – często sąsiadów.
- Zrozumienie mechanizmów Zagłady. Jak doszło do tego, że Holokaust był możliwy i jakie czynniki społeczne, polityczne i psychologiczne odegrały w tym rolę.
- Podkreślenie roli jednostki, mającej wpływ na otaczającą rzeczywistość i mogącej podejmować zarówno pozytywne, jak i negatywne decyzje.
- Kształtowanie empatii i zrozumienia. Zachęcenie do krytycznego myślenia o własnych postawach i wyborach.
- Przypomnienie o niebezpieczeństwie nienawiści i nietolerancji oraz o konieczności przeciwdziałania wszelkim formom dyskryminacji i prześladowań.

Następnie podziel grupę projektową na mniejsze zespoły. Rozdaj każdemu zespołowi wybrane wcześniej plansze z wystawy. Poproś zespoły o analizę plansz. A po analizie – o krótkie przedstawienie na forum zachowań widocznych na planszach i nazwanie prawdopodobnych postaw, z których mogły wynikać te zachowania.

Następnie poprowadź rozmowę o tym, jakie postawy wobec Zagłady Żydów miały miejsce w okupowanej Polsce. Dzięki temu uczestnicy i uczestniczki zajęć nauczą się odróżniać postawy np. niechęć, bohaterstwo, pomoc, obojętność.

Zapytaj uczniów i uczennice o pierwsze skojarzenia z historią własnej miejscowości. Czy w rodzinie, sąsiedztwie, lokalnych opowieściach pojawiał się temat okupacji i losów ludności żydowskiej? Ważne, by zachęcić do swobodnego dzielenia się – bez oceniania, tylko słuchanie.

Aby pogłębić te zagadnienia, skorzystaj ze scenariuszy lekcji: „**Postawy wobec antysemityzmu i Holokaustu**”, „**Przejawy dyskryminacji i ich eskalujący charakter**” oraz „**Emocje i zachowania w ekstremalnych sytuacjach**”.

2. Badania lokalne

Podziel młodzież na grupy badawcze od trzech do pięciu osób. Przekaż, że ich zadanie polega na odnalezieniu lokalnych historii z okresu okupacji, związanych z losami Żydów i postawami wobec ich prześladowania. Potem rozdaj uczniom i uczennicom pytania z załącznika nr 1, które pomogą im w pracy.

Grupy powinny odwiedzić lokalne miejsca pamięci: muzeum, bibliotekę, izbę pamięci, parafię oraz porozmawiać z historykami, regionalistami, członkami regionalnych stowarzyszeń, proboszczem, sąsiadami. Mogą też skorzystać z zasobów wirtualnych np. Wirtualnego Sztetlu, materiałów Instytutu Pamięci Narodowej, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Ośrodka Karta czy lokalnych archiwów. Mogą też skontaktować się np. z lokalnym oddziałem IPN-u.

Każda grupa powinna poznać jedną lub dwie historie, które ukazują możliwie szeroką paletę zachowań. Zwróć uwagę młodzieży na to, aby nie badała wyłącznie jednej historii bohaterstwa. W projekcie chodzi o pokazanie, że w czasie Holokaustu (i w ogóle w różnych momentach historii) ludzie dokonywali różnych wyborów, a postawa bohaterska była rzadkością. Ważne są również historie trudne, niejednoznaczne, pełne dylematów i milczenia. Najważniejsze, aby były prawdziwe i zakorzenione lokalnie.

3. Analiza materiału

Po zebraniu materiału poproś każdą grupę o przedstawienie odnalezionej historii – wokół pytań z załącznika nr 1.

Następnie niech uczniowie i uczennice zastanowią się, co mogło wpływać na zachowania osób, których losy poznają. Mogą to być na przykład strach o rodzinę, chęć zysku, empatia, wpływ religii, sąsiedzkie relacje, ideologia, wychowanie.

Poproś zespoły, aby omówiły, czego dziś możemy nauczyć się z tych historii. Zapytaj, co te opowieści mówią o wartościach.

Kolejny krok to selekcja materiału. Przekaż uczniom i uczennicom, aby wybrali, które historie chcą zaprezentować oraz w jaki sposób. Niech podejmą decyzję, czy chcą pokazać jedną lub kilka historii na jednej tablicy, czy przygotować kilka tablic z historiami.

4. Analiza plansz wystawy

Zaprezentuj uczniom i uczennicom plansze z wystawy „Byli sąsiadami”. Zapytaj:

- Które plansze uważacie za najbardziej wartościowe i dlaczego?
- Które plansze są dla was najbardziej czytelne?
- Ile według was treści powinno być na planszy i jak powinna być ona ułożona, aby przyciągała i utrzymywała uwagę odbiorcy?
- Jakie emocje wywołują poszczególne plansze? W jaki sposób?

Wykorzystaj tę rozmowę jako przyczynek do projektowania własnej tablicy przez uczestników i uczestniczki zajęć. Spróbujcie zdefiniować dobre praktyki w tworzeniu tego typu materiału.

5. Tworzenie plansz wystawowych

Poproś uczniów i uczennice o przygotowanie plansz poświęconych wybranej historii lub historiom. Mogą stworzyć je ręcznie na dużych arkuszach papieru lub cyfrowo. Możesz zaproponować schemat tworzenia plansz z załącznika nr 2.

6. Prezentacja projektu

Każda grupa niech zaprezentuje swoją historię innym klasom, nauczycielom, rodzicom, lokalnej społeczności. O formie prezentacji zdecyduj wspólnie z młodzieżą. Warto przeprowadzić otwartą prezentację dla jak najszerszej grupy odbiorców, np. w porozumieniu z lokalną biblioteką, domem kultury albo muzeum.

Organizując takie wydarzenie, weź pod uwagę możliwe reakcje, jakie może ono wywołać wśród lokalnej społeczności. Omów z młodzieżą, w jaki sposób należy o nim informować, aby uniknąć konfliktów i negatywnych reakcji. Jeśli to możliwe, zwróć się po pomoc do lokalnych instytucji zajmujących się stosunkami polsko-żydowskimi lub tworzących materiały i wystawy związane z trudną historią.

Uczniowie i uczennice mogą nagrać krótkie filmy z omówieniem wybranych historii i umieścić je np. na stronie szkoły lub w mediach społecznościowych.

Mogą również oprowadzić po wystawie i/lub przeprowadzić miniwarsztaty dla innych uczniów i uczennic, aby pokazać im proces badania historii lokalnej oraz opowiedzieć o wartościach związanych z podejmowaniem tego tematu.

W planowaniu prezentacji może pomóc młodzieży karta pracy – prezentacja projektu.

7. Podsumowanie projektu – refleksja

Pracę nad projektem zakończcie wspólną refleksją o jego przebiegu. Może ona przyjąć formę analizy SWOT opartą na pytaniach:

S (strenghts – mocne strony) – co wyszło nam najlepiej?

W (weaknesses – słabe strony) – co było trudne?

O (opportunities – szanse) – co możemy z tym zrobić w przyszłości?

T (threats – zagrożenia) – jakie trudności mogą się pojawić, gdy próbujemy działać oraz rozmawiać na temat postaw wobec Holokaustu?

Porozmawiaj również z uczniami i uczennicami o tym, jakie postawy chcieliby widzieć dziś w klasie, szkole i społeczności.

Pytania pomocnicze dla grup badawczych

Informacje podstawowe

- Kto jest centralną postacią lub najistotniejszą grupą w tej historii?
- Gdzie i kiedy miało miejsce to zdarzenie?
- Czy znana jest przynależność społeczna, religijna, zawodowa, narodowa tej osoby lub grupy?

Co się wydarzyło?

- Jakie postępowania wobec Żydów miały miejsce?
- Czy osoba lub grupa działała sama, czy z kimś (np. z rodziną lub sąsiadami)?

Analiza postawy

- Jakie postawy przejawiały badane osoby?
- Z czego mogło to wynikać?

Kontekst społeczny

- Jakie warunki panowały w waszej miejscowości i/lub regionie podczas okupacji?
- Czy ludzie wiedzieli o prześladowaniach Żydów?
- Czy inne osoby lub grupy w tej okolicy zachowywały się podobnie?

Źródła

- Na jakich źródłach się opieramy?
- Dlaczego uznajemy je za wiarygodne?

Refleksja

- Czego ta opowieść może nas nauczyć dzisiaj?

Szablon planszy wystawowej (propozycja)

I Tytuł planszy

PAMIĘĆ I WYBORY

Postawy wobec Holokaustu w naszej miejscowości

II Wprowadzenie historyczne

Przykład:

W czasie II wojny światowej w Europie zamordowano miliony Żydów. W okupowanej Polsce ludzie stawali przed dramatycznymi wyborami – niektórzy pomagali z narażeniem życia, inni pozostawali obojętni, a część współpracowała z okupantem. Ta wystawa przedstawia prawdziwe historie ludzi z naszego regionu i ich wybory w obliczu Zagłady.

Wystawa służy przedstawieniu faktów, badań, relacji świadków i źródeł historycznych. Nie jest oceną, bo trudno nam ocenić wybory w sytuacji, w której się nie znaleźliśmy.

Zdjęcie, ilustracja lub mapka (np. zdjęcie osoby, domu, miejsca, tablicy pamiątkowej)

III Część główna

- Określenie grupy/osoby (jeśli jest znana)
- Miejsce wydarzenia i rok
- Opis sytuacji (5-8 zdań)
- Widoczne postawy wobec Holokaustu
- Cytat lub fragment wspomnień
- Źródła informacji

IV Wnioski i/lub refleksja uczniowska

Z historii naszych sąsiadów uczymy się, że...

V Autorzy i autorki oraz podziękowania